

Cs. Gyimesi Éva

LÉT - MEGÉRTÉS - IRODALOM

ONTOLÓGIAI-HERMENEUTIKAI ÖSSZEFÜGGÉSRENDSZER KOLOZSVÁRI PAPP LÁSZLÓ AZ ALKOHOLISTA HALÁLA CIMŰ REGÉNYÉBEN

"Mit ad nekem a szöveg, amit saját létem lehetőségeként élhetek meg?" - teszi fel a kérdést a mai hermeneutika egyik legkiválóbb képviselője, Rudolf Bultmann.

Az értelmezés végső soron nem más, mint egy ilyen egzisztenciális lehetőség átélése, tudatosítása, ha úgy tetszik: öncélú, mint maga az emberi lét. Az utóbbi értelmének Mircea Eliadétól származó meghatározásában az előbbi is bennefoglaltatik, a lét és annak értelmezése egymásra utal: "singurul sens al existentei este de a-i gasi un sens" - a létezés egyetlen értelme: értelmet találni neki /Eliade 1932:7/. Végső soron mindenfajta - mitológiai, teológiai, irodalmi - interpretáció erre az ontológiai összefüggésre, a homo significans lényegére vezethető vissza, tehát az ember nembeli önismeretének szolgálatában áll. "Olyan emberi alkotások megértésének kritériuma, mint a regény, valamilyen analóg azzal, ahogyan megértjük magát az embert" - állítja Peter Jones. /1975: 8/.

Az irodalom megértése tehát - híd a lét megértése felé. De a kapcsolat kölcsönös: a lét megértésére való törekvés egyben feltétele is az irodalom megértésének. Nem tudunk beszélgetni a szöveggel, ha képtelenek vagyunk meghallani felszólítását a lét- azaz az önértelmezésre: "a szöveg igényét csak az képes meghallani, akit saját létének a kérdése mozgat" /Bultmann 1961:230, idézi Jones 1981:197/; aki tudatában van ugyan léte öncélúságának, de az életként kapott véletlen esélynek értelmet kíván adni: a neki jutott egyszemélyes emberi lehetőséget önmagával akarja a legteljesebben kitölteni. De hogy ez a lehetőség pontosan az az egyedül neki szánt esély-e a semminek valamivé vál-

toztatására, és valóban úgy kell-e kitöltenie, ahogyan hiszi, ez a kérdés eldönthetetlen... Az irodalom "lehetőséges világain" ez a valamiképpen minden embert mozgató kérdés verődik vissza, s akár a hitet, akár a kételyt sokszorozza bennünk, mindig az egzisztenciális dilemma nyitottságába torkollik.

Lét, megértés, irodalom eme kölcsönös egymásrautaltságának szuggesztív művészi megfogalmazása Kolozsvári Papp László regénye, Az alkoholista halála. Korántsem szokványos epika, úgyszólván cselekménytelen, és mégis feszültségben tart azzal, ami benne történik. E kitűnően szerkesztett fikatív szöveggyűjtemény fókuszát a központi figura följegyzései /naplója, levelei/ képezik, s minden más - különböző alanyoktól, narrátoroktól származó szemelvény /emlékezés, napló, levél/ - e dokumentumokkal illetve írójukkal, a regény kezdetén immár halott Pelle Istvánnal foglalkozik. Ami e regényben történik, mondhatni maga a megértés - ez az emberi kiváltságnak is nevezett, súlyos felelősséggel terhes aktus, amelyben - lévén, hogy Pelle István már halott, sőt a följegyzéseit olvasók számára ismeretlen - feltűnővé hangsúlyozódik azok érdekeltsége is, akik életében sem értették, akik végül is félreértik, vagy nem is akarják megérteni.

A megértésnek ez az érdekeltsége hatja át az élettársnak /Szódy Lilla/ a halottnál talált leveleit, az állítólagos jóbarát /Zalányi Barna/ visszaemlékezéseit, fölötteseinek róla szóló beszélgetéseit éppúgy, mint azokat /Parraghi Jánost és a tanítót/, akiknek számára Pelle István élete és halála - irodalom. S a végeredmény: a főhős sorsának tragikumát antikatatartikussá feszítő ellentmondás a legszélsőségesebb vélemények között.

A foglalkozásában kielégületlen, de hiányérzetét írogatással elűtő hentes, Parraghi János számára, aki a csomagolópapírok közé vegyült kéziratokat fölfedezi, szerzőjük sorsa olyan reveláció, amely gyökeres fordulatot hoz életébe: "De annyi bizonyos, hogy amióta ezeket a papírokat olvastam,

mintha másképpen gondolkoznék... S az már egészen biztos, hogy több minden történt az életemben, mint azelőtt évekig /.../ megértettem azokat az embereket, akikkel nap mint nap találkozom" /270/. "Arról a férfiről gondolkozunk és vitatkozunk, akiről jóformán semmit sem tudunk. És lehet, hogy olyasmiket mondunk, ami szemenszedett butaság, de az nem számít. Az számít, hogy másokká válunk: jobb társaságba kerülünk, mint azelőtt... Mi vagyunk jobbak..." /272-5/. Ennek az alapjában véve naív, a dolgok megértésére éhes fiatalembernek a belső harmóniát teremtő élményét érdekesen ellenpontozza és kiegészíti az a katarziszfolyamat, amely a tanítót - ugyancsak e kéziratok hatására - végső számvetésre, saját élete negatív tanulságainak levonására készíteti /"Olyanokat kiáltott, hogy neki kellett volna meghalnia, de ő gyáva, rongy ember, hogy ő vakond, s valami oduban él /.../; aztán azt is mondta, miközben a kórház felé vezetőék, hogy ő most már mindent pontosan ért, de már késő, neki befellegzett, s hogy ő leköpné magát" - 292/.

Eme végkicsengésükben ellentétes előjelű, de katartikuságukban mégis analóg felismerések mellett azonban a központi figuráról kialakult kép végső disszonanciáját azok a véleménykülönbségek képviselik, amelyeknek egyik pólusán a Pellét intuitive igaz és szép embernek minősítő figurák /Kovács úr és Dolina néni/, másik pólusán Pelle fölöttei és a jóbarát állanak. Cécey és Téglás Pelle nyilvánvaló alkotó tehetsége és a számukra kényelmetlen, mert teljességgel érthetetlen személyisége közötti ellentmondást egyedül azzal vélik feloldhatónak, hogy Pelle "alkoholista": "Rendkívüli képességekkel áldotta meg a teremtő /.../ - Antiszociális. Beilleszkedésre képtelen individualista /.../ Alkohollal fölpumpált bomló idegrendszer. Napóleoni dühkitörések. Pedig különben milyen kedves, tehetséges kolléga volna" /77/. A párbeszéd legjellemzőbb mozzanata azonban a következő: "És tényleg iszik? - Én nem láttam, de biztos." /71/ S mindezt két olyan ember mondja, aki éppen a kocsma felé igyekszik.

Azonban a központi figuráról kialakuló képnek ezt a regény egészében vett összetettségét mintegy sűrített analógiaként intenzíven modellálja az az ellentmondásos viszonyulás, amely a jóbarát, Zalányi Barna, reflexióit jellemzi, és itt fontos, hogy felidézzük az ő visszaemlékezéseit bevezető, ismétlődő fejezetcímet: "Zalányi Barna reflexiói, amelynek segítségével szabadulni próbált attól a fura, nyomasztó, szorongató érzéstől". Mert Zalányi minduntalan az olykor érthetetlen, máskor érteni vélt Pelle emlékével küszködik: "Nem egészen értettem /.../ Most sem értem /.../ Én vagyok hitvány hozzá. Értem. Csak annyit tudtam fölfogni belőle, amennyi bennem megvolt. Miért nem tudok önmagamot keresve másokat megérteni?" /36, 37/. "István képes lett volna levetni a bőrét, ha tudja, fázom, s csak így melegíthet át" - mondja egy helyen, s néhány mondatral odébb már így nyilatkozik: "szakadatlan veszélyt jelentett mindenki számára, aki a közelében tartózkodott" /42/. Ennek a pozitív és negatív értékpólus közt tétovázó feszélyezett szembenézésnek a szorongató hatását egy Zalányit jellemző elszólás tompítja el: "Engem is veszteség ért. Még akkor is veszteség, ha be merem vallani - megkönnyebbültem azzal, hogy elveszítettem ezt a barátomat. Ki követelhet rajtam bármit is?... /kiemelések Cs.Gy.É./

Ahány szubjektum, annyi változata ugyanazon dolog, az ember, a szöveg megértésének. Ez így, önmagában, egy univerzális hermeneutikai kérdés, az alkalmazás problémájának illusztrációja lenne: annak, hogy nincs szubjektum, aki a megértendőt ne önmagára vonatkoztatva jutna el a meg- vagy félreértéshez - akár a félreértéshez is, amely a megértés egyik módozata. Ám a regény ennek a kérdésnek mind az általános emberi, mind pedig irodalmi vonatkozását végső egzisztenciális összefüggésekbe helyezi, esztétikai érvényű modellé szervezve e viszonylatokból eredő tragikus feszültségeket.

Mert: milyen ember az, akivel itt mindenki foglalkozik, és akit ennyiféleképpen értenek és nem értenek?

Ez az ember mindenekelőtt önmagával van elfoglalva: naplója, levelei arról tanúskodnak, hogy minden írás és címzettje az ő számára valahogyan önmagához való viszonyának a tárgyiasítása. Sőt, ezt be is vallja. Akkor hát individualista?

Amikor Pelle István a megértés tárgyául önmagát választja, azt az egyetlen lehetőséget választja, amelyet a maga léteként meg kell élnie - "En is képlet vagyok, még-nincsen-készen-én képlet" /122/ -, és kergeti azt a valójában elérhetetlen, de imperatívusként hívó pillanatot, amelyben e képlet /a lehetőség/ a maga egyetlen valóságával, beteljesülő én-jével találkozik. Mert Pelle valósággal elkötelezettje önmagának: "Nincs igazságtétel. Az égben nincs. Magunknak kell mérnünk magunkat" /119/. Ez az elkötelezettség azonban azt is jelenti, hogy a szubjektum felelősnek érzi magát azért a nembeliért, ami benne tetet őt. Pelle alapjában véve egzisztencialista, s így arra sem tud gondolni, hogy "az ember segítő kezet találhat a földön egy adott jelben, amely útba igazítja, mert arra gondol, hogy az ember önmaga betűzi ki a jelet, úgy, ahogy neki tetszik. Azt gondolja tehát, hogy az ember, minden támasz és segítség nélkül kénytelen percenként kigondolni az embert..." /Sartre 1966: 223/. Hát akkor individualizmus-e az a felelősség, amelyet önmagával mint "emberlehetőséggel" szemben érez, s amely minden "antiszociális", "őrült" és végső soron önpusztító tetteinek morális alapja?

Pelle István önmagát választva - az emberiséget választja. "Ahogy vénülök - írja a regényben csak címzettként szereplő valódi barátjának, akit viszont lelkiismerete tükrékként lehet fölfogni - értem meg egyre fájdalmasabban, hogy minden /bizonyos fajta/ dührohamomnak egyetlen mozgatója volt: hogyan tehetitek, tehetem tönkre azt a csodálatos jobbra érdemeset, ami belém lett? beléd lett, belé lett... Jóvátehetetlen történik velünk akkor is, ha csak éppen állunk, ebédelünk, mit tudom én, mizünk s vajmi kevésszer ömlik össze az, ami mindezt az én-te-ő hozzáadásával érdemes minőségévé keveri" /107/. "Egyetlen lapra feltett" életében

ezért nincs helye semmilyen megalkuvásnak: hivatását, magánéletét a társadalmi konvenciók érvényénél messze-
menően kötelezőbbnek tekintett, a külső normáknál maga-
sabbra tett belső mérce szerint - választott köteleessé-
gek terhe jegyében éli meg. Feladatnak tekintve önmagát
és a beteljesülést hajszolva, felelőssége teljes tudatá-
ban él az emberi szabadsággal, amelyre hite szerint, szü-
letett.

Önmagát a lehetőségek teljességével, magyarságát Euró-
pával mérve válik Pelle István az egzisztencialista érte-
lemben vett transzcendencia-élmény - humanizmus - szimbó-
lumává. Létszimbólummá. "Az ember lényegéhez tartozó transz-
cendenciának /.../ és az ember magába zártságát cáfoló, de
az emberi mindenségben való jelenlétét hangsúlyozó szubjek-
tivitásnak a kapcsolatát nevezzük mi egzisztencialista hu-
manizmusnak" - mondja Sartre. "Humanizmus ez, mert az em-
ber emlékezetébe idézi, hogy egyedül ő a törvényhozó és
hogy magárahagyottságában dönt sorsa felől és azért is,
mert arra akarunk rámutatni ezzel, hogy az ember nem önma-
ga felé fordulva, hanem kívülálló és EGY meghatározott sza-
badság-kívívásból, EGY bizonyos egyéni alkotásból összetevő-
dőd célokat keresve fogja csak megvalósítani igazán embe-
rinek önmagát..." /1966: 225/. Az életnek és a szabadság-
nak ezt a megismételhetetlen esélyét Pelle nem akarja el-
herdálni: ezt védelmezi a mindennapi etikai normák szerint
önző módon még élettársával, gyermeke anyjával, Szódy Lillá-
val szemben is; ez készteti arra, hogy vállalja az állandó
munkahelyi konfliktusoknak a személyisége téves megítélésé-
hez vezető következményeit; ez indítja Párizs, Róma, Avi-
gnon közterein arra, hogy úgyszólván eksztatikusan élje át
a magyarság és egyetemesség viszonyának hatalmas értékfe-
szültségeit... Ez a minden bevett norma kényelmét felrúgó,
önazonosságát a botrányok árán is foggal-körömmel őrző em-
ber egyetlen dologban hisz: "Hiszem, hogy teljesítem az
életemet, a választottat - az életem árán is, kevés - a
kételyeim árán is."

A kételyek árán is... E kételyek alapja nyilván az a végső dilemma, amely minden lépésünkben választásra kényszerít - József Attila szavaival: "Miért legye én tisztességes? Kiterítenek úgy is./ Miért ne legyek tisztességes? Kiterítenek úgy is". "Valamibe egyszer majd, sok év után - amúgy is bele kell halnunk. Hát akkor miért ne abba, amiről hisszük, hogy érdemes?" /110/. Pelle figurája azért kényelmetlen úgyszólván mindenki számára, mert a kényelmetlenebbik úton veszi célba ugyanazt a végkifejletet. Följegyzésein, konkrét és átvitt értelemben is, ott a vér nyoma, amellyel megpecsételi hitvallását, s így másokat, látszólag kívülállókat is, a végső dilemma átélésére provokál.

Ez az életben elviselhetetlen, a végletekig önzőnek látszó ember - véletlenül? - pontosan akkor lesz baleset áldozata, miután sikerült hosszú harcok árán - a legjobb pályamunkaként - egy városfejlesztési programot elfogadtatnia. Ez az örökké kétségek közt hányódó, önmagát kereső ember ezen a balesetet /?/ megelőző éjjelen éli át legintenzívebben a győzelem, azaz: a beteljesülés pillanatát, s így nem csoda, hogy leissza magát, és utolsó feljegyzései e mámoros eufória lázában születnek. Élete a véletlen szerencsétlenségnek látszó halállal nyeri el szükségszerű, mert a beteljesüléssel egyidejű, befejezését. Főleg apológia lenne elidőzni a Zalányitól származó érdekes adaléknál, hogy különben a paradicsomlé volt a kedvenc itala. Ez: halálával is kivívott kulcshelyzetének /és a könyv címének/ iróniája.

Most már világos, hogy a központi figura megítélésének a regény világán belüli sokszögűsége nem csupán a mindenféle megértést kísérő alkalmazás hermeneutikai törvényszerűségének következménye. Itt ugyanis a megértendő helyzet végső soron maga a lét, amellyel Pelle viaskodik, és aki őt egyáltalán érteni akarja, annak saját "emberlehetőségében" feltáruló létével kell szembenéznie.

Az egzisztenciánk és lényegünk iránti felelősség itt

fonódik össze a megértés felelősségével, azaz itt találkozik a lét és a megértés éthosza.

A szubjektum létről való tudata szükségszerűen ön-tudat, és itt - ahogyan azt Nihomakhoszi Etikájában már Arisztotelész megállapítja - a megismerő szubjektum nem egy tényállással áll szemben, melyet csupán megállapít, hanem az, amit megismer, őt magát közvetlenül érinti. "Az ember /.../ mint cselekvőt ismeri magát, s a tudás, mellyel így önmagáról rendelkezik, nem azt akarja megállapítani, ami van. Ellenkezőleg, a cselekvőnek olyasmivel van dolga, ami nem mindig úgy van, ahogy van, hanem másképp is lehet. Benne ismeri fel, hogy hol kell cselekvően beavatkoznia" /Gadamer 1981: 139/. Ez az erkölcsi tudás lényege, s ez sohasem általánosan megtanulható tudás tárgya, hanem a konkrét szituációtól függően lehet csak meghatározni, amelyek túl azon, ami van, a helyes cselekvést követelik tőlünk. Az erkölcsi tudásnak ez a kockázatos, állandó alkalmazási kényszerben újjászülető lényege mindig csak az "önmagunkkal való tanácskozás" útján világosodik meg, tehát feltételezi a kétségeket és a döntés felelősségét. Ez a felelősségtudat nem más, mint erkölcsi oldala annak az egzisztenciális feladatnak, miszerint az ember "minden támasz és segítség nélkül kénytelen percenként kigondolni az embert..."

Pelle Istvánt megérteni: ennek a felelősségteli egzisztenciális feladatnak a felismerését feltételezi, vagyis annak az ön-tudásnak az analóg párját, amely e figurát teljesen áthatja. Minthogy azonban az ön-tudás erkölcsi lényegű, a megértés maga is etikailag meghatározott.

Ahogyan Gadamer kifejti, ez a hermeneutikai probléma elmaradhatatlan erkölcsi vetülete: "A megértés az erkölcsi tudás erényének egyik módosulása. Azáltal van adva, hogy itt nem rólunk magunkról, hanem másokról van szó. Tehát az erkölcsi megítélés egyik módja. Megértésről nyilvánvalóan akkor beszélünk, ha ily módon ítélkezve annak a helyzetnek a teljes konkrétságába helyezzük magunkat, amelyben a másiknak cselekednie kell /.../ Tehát itt is megmutatkozik, hogy az, aki megértő, nem érintetlen szembenállóként tud és ítél, hanem egy sajátos hozzá tartozás viszonyában

állóként, mely összeköti a másikkal, úgyszólván vele együtt érintve vele együtt gondolkozik" /Gadamer 1981: 145-6/.

Kolozsvári Papp László regénye a megértés éthoszáát is példázza, amennyiben a szerző által teremtett figurák tudat-síkjai mintegy az emberi lelkiismeret lehetséges döntésskálájának, azaz megértési teljesítményének különböző fokozatait képviselik.

Látszólag az irodalomban sem rólunk magunkról, hanem másokról van szó, és a hermeneutikai problémának ez az erkölcsi vetülete az irodalmi szövegek által is megmutatkozik. Hiszen itt a megértés a befogadó szubjektumtól a lehetséges individuum lehetséges világába helyezkedést, és szükségképpen erkölcsi döntést kíván, amely óhatatlanul őreá vetül vissza, őt magát jellemzi. S noha ebből semmilyen gyakorlati következmény nem származik a befogadó szubjektum életére és külső erkölcsi megítélésére nézve, az irodalom megértése vagy nem értése éppoly felelősséggel terheli őt, mintha nem lehetséges, hanem valóságos szituációkban kellené döntenie. Vagyis az irodalomban, bármi is a látszat, végül is rólam, rólad, rólunk van szó, mert megértése ön-tudást követel, a lét tudását, mely arra kényszerít, hogy percenként kigondoljuk magunkban az embert.

E regény központi figurájának, úgy is mint személyiségnek, úgy is mint "irodalomnak" a megértése ezzel az erkölcsi teherrel sújt. Egyetlen figura van a regényben, aki e teher cipelését tudatosan feladatának tekinti: az élettárs, Szódy Lilla. Ahogyan Pelle jellemzi őt: "Lilla a semmire tett... Azért tartott ki mellettem, mert egyszervalóságát megperzselte a semmi valamivé válásának lehetősége" /130/. Kettejük levelek útján feltáruló kapcsolata rádöbbsent arra, hogy az igazi megértés nem két embernek a köznapi normák szerint harmonikusnak tartott azonosulása, hanem olyan - közvetett - közösség, amely talán az emberi lét alapjában véve diszharmonikus voltának és a külön-külön megélt önmagaddal szembeni felelősségnek a felismeréséből és konzekvenciáinak párhuzamos vállalásából adódik.

Az igazi megértés az önmagát - akár "élete árán is" teljesen megvalósítani kívánó - ember iránt: önmagad hasonlóan teljes és tragikus vállalása. "Féltelek, és nem tehetek semmit. Tudom, hogy nincs más választásod /.../ Nem könnyű elhinni, megérteni valakit, aki azt állítja: egy, egyetlenegy lehetősége van. Vagy azt tölti be, vagy beledöglik /.../ Most már tudom, hogy tényleg nem tehetsz róla. Elhiszem, hogy az ember minél előbb jó barátságba kell keveredjen a démonával" /85/. És miközben a magánytól vagy a férfi kegyetlen kirohanásaitól szenved, a következőket írja: "Tudom, hogy a valamire érdemes csak így jöhet létre, ahogyan te is csinálod. S mit számít, hogy mi örültek házában élünk, mert örökké nyitott kapuinkon úgy zúdul be a világ, mint egy földgyalu... De csak így lehet, bízok benned, értelek. De nagyon nehéz, hisz tudod, iszonyúan nehéz benned bizni, roppant feladatok elé állítasz nap mint nap." /93-94. Kiemelések Cs.Gy.É/. Érthető, hogy Szódy Lilla nem érti azokat, akik Pelle Istvánra így kérdeznek: "Mit ér azzal, hogy igaza van?" /Cécey és Téglás beszélgetése/. Mert Lilla számára is az önmaga azonosságát megteremtő hit az, ami fontos: "ha belehalunk is, miért ne abba, amiről azt hisszük, hogy érdemes" /110/. És érthető, hogy mindennapi küzdelmeinek legreménytelenebb pillanataiban Pelle István miért kettejük közösségét tartja a legfőbb értéknek: "Ő én vagyok és én vagyok ő. S ha semmit, de semmit sem sikerül megcsinálnom magamból, akkor ez a legnagyobb /és ugyan ki tudja utánunk csinálni/ megvalósításom. Az ő én-t, az én ő-t" /117/. Ez a "megvalósítás": az egyetlen lehetőséget - létet - kitöltő emberi minőség.

Ennek az egzisztencialista humanizmusnak a fényében magyarázható a regénynek az a történetszála, amelyet Parraghi János figurája hordoz. Önmagában groteszk, hogy foglalkozását tekintve hentes az az ember, aki a kéziratokat fölfedezi, s aki a regény kezdetén, majd közben is, a maga naív modorában a számára így fölradott emberképletet értelmezni kezdi. A szerző itt az egyszerű ember, dilettáns tollfor-

gató szerepébe helyezkedik, és mesterien tudja elhíttetni Parraghi felismeréseinek mélységét és őszinteségét. Meglep, hogy hentes, bosszant a bizarr ötlet, az írás valóban magánjellegűnek látszó stílusa, de rá kell jönnünk arra, hogy Parraghiban annak az emberlehetőségnek a parabolája mutatkozik meg, aki te és én vagyok, akiért a regény központi figurája önmagával együtt felelősnek érzi magát. Nem a foglalkozás, a külsőség a fontos, hanem az emberi minőség, amely benne megvalósul, minthogy őszinte öntudás, tehát megértés vezet. Pozitív viszonyulása Pelléhez biztos erkölcsi érzékének szerves következménye. A szerző benne juttatja kifejezésre, hogy akárcsak hőse, Pelle István, fittyet hány azoknak a társadalmi előítéleteknek, amelyek látszatértékek, státuszszimbólumok előnyben részesítésével leplezik a hiányzó emberi rangot, és ilyen értelemben is, erkölcsileg sokkolja olvasóját.

A pozitív konklúziókat, amelyeket Parraghi János saját élete javára fordít, jól ellenpontozzák azok a negatív következtetések, amelyek a tanítót saját életének eddigi medréből kivetik. De a maga számára negatív, lesújtó következtésekben a tanító is a megértésnek az öntudás értelmében erkölcsileg átélt útján jut el, tehát nem véletlen, hogy e két figurát a szerző a regény ugyanazon részvilágában, Parraghi világában kapcsolja össze.

A Pellét egyszerre értő, meg nem is értő Zalányi lényegében a tisztázatlan öntudás, a bizonytalan erkölcsi értékrend következményeit viseli. Benne mutatkozik meg talán a leginkább a megértés erkölcsi feltételezettsége. Egy önmagával szembeni tiszta pillanatában beismeri: "Csak egyet nem tudsz. Azt nem tudod, hova jutsz, ha egyetlen lépést teszel önmagadban. Talán azért is boldogultál jobban a világban, mint a barátod" /187/. Az öntudásnak ezt a hiányosságát pótolta míg élt - számára kényelmetlenül - Pelle István. Az olvasó számára most már világos: Pelle volt Zalányi élő lelkiismerete. S mert "boldogulni" akarván, nem

tudott vele őszintén szembenézni, ezért viszonylag megnyugodva zárja le barátja életének történetét. Konformizmusa magyarázza, hogy világában helyük lehet azoknak is /Téglás és Cécey/, akik Pellét nem tudják, mert nem is akarják megérteni, ugyanis teljesen hiányzik belőlük az önismeret felelőssége: a megértés erkölcsi feltétele. Jellemző, hogy a központi figurát értő szereplők számára a véletlen baleset is törvényszerűnek, Pelle életéből következőnek látszik, míg az utóbbiak a szerencsétlenséget is elene szóló bizonyítékként akarják kijátszani.

Így a kép, amelyet az olvasó a többi figuráról is visszaverődő voltában Pelléről alkothat, rendkívül összetett. A regény világszerkezete egy központi figurára irányuló alineáris ontológiai és hermeneutikai összefüggésrendszer, amelyet újraalkotva az olvasó lét - megértés - irodalom etikai alapon egymásra vetülő értékszerkezetének művészi modelljét ismeri fel. E felismerés úgy is, mint esztétikai, úgy is, mint intellektuális élmény, nyugtalanító, hiszen a befogadóból kikényszerített állásfoglalás saját léte öntudásában, erkölcsi tudásában gyökerezik. Lehet így élni? Kérdezi Pellét az olvasó, de a figurára irányuló kérdés visszafordul önnön magára: Lehet így élni, ahogyan te élsz?

Mert az olvasó számára is, ahogyan Sartre mondja, "megérteni önmagát, megérteni a másikat, létezni, cselekedni: mindez egy és ugyanaz a mozgás, amely a közvetlen fogalmi megismerést a megértésen alapuló és közvetett megismerésre alapítja anélkül, hogy egy pillanatra is eltávolodnék a konkrétumtól, azaz a történelemtől, vagy hogy pontosabban fejezzük ki magunkat, amely megérti azt, amit tud" /Sartre 1966: 241. Kiemelés az eredetiben/.

Az erkölcsi megismerésnek ez a közvetettsége pedig körülbelül azt jelenti, amit József Attila így fejez ki: "Csak másban moshatód meg arcodat". És ez a más lehet a Te, lehet az irodalom, amely megszólít engem. Mert egzisztenciális egymásrautaltságunk formája az a beszélgetés, amely-

ben megérthetjük önmagunkat és egymást, s amelyben talán kikeverhető ama jobbra érdemes emberi minőség.

Irodalom

Bultmann, Rudolf

- 1961 Glauben und Verstehen 1-2. 3. Ange.
1973 Tübingen Das Problem der Hermeneutik.
Gesammelte Aufsätze. Berlin.

Gadamer, Hans-Georg

- 1981 A hermeneutikai probléma visszanyerése.
/Ford. Bonyhai Gábor. Helikon 2-3.

Eliade, Mircea

- 1932 Soliloquii. Bucuresti.

Jauss, Hans Robert

- 1981 Az irodalmi hermeneutika elhatárolásá-
hoz. /Ford. Bonyhai Gábor./ Helikon 2-3.

Jones, Peter

- 1975 Philosophy and the Novel. Oxford.

Köpeczi Béla /szerk./

- 1966 Az egzisztencializmus. Budapest.

Sartre, Jean-Paul

- 1966 Az egzisztencializmus. Köpeczi /Szerk./